

Характеристика й особливості ціннісного компонента професіоналізму особистості майбутнього інженера

Pidbutska N.V. Characteristic and features of an axiological component of a future engineer's personal professionalism / N.V. Pidbutska // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 29. – Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 2015. – P. 498–508.

Н.В. Підбуцька. Характеристика й особливості ціннісного компонента професіоналізму особистості майбутнього інженера. У статті досліджено особливості ціннісного компонента професіоналізму особистості майбутнього інженера, до якого віднесено особистісно-професійну задоволеність і образ професії інженера. У дослідженні використано комплекс психодіагностичних методик: анкета з вивчення задоволеності обраною професією майбутніми інженерами, семантичний диференціал для оцінки професії В.П. Серкіна, опитувальник самоорганізації діяльності Є.Ю. Мандрикової, тест «Індекс життєвої задоволеності» Н.В. Паніної. Виявлено, що у майбутніх інженерів в цілому домінує задоволеність власним вибором професії, усвідомлюють її зміст і значення, але існує невпевненість в успішному працевлаштуванні. Розкрито динаміку задоволеності професією протягом навчання у вищому навчальному закладі. Так, у більшості студентів інженерно-технічних спеціальностей вона або підвищилася, або не змінилася, що пов'язується ними із викладанням цікавих дисциплін, підвищенням рівня професійної компетентності, проходженням практики на виробництві. Причинами зниження задоволеності є відсутність інтересу до професії, брак практичних занять і складності працевлаштування. Досліджуючи образ професії інженера, виявлено, що для випускника вона є важливою, зараз і в майбутньому затребуваною у суспільстві. За допомогою факторного аналізу виділено три фактори, що мають найбільше навантаження: «Ідеалізований позитивний образ професії інженера», «Образ важливої, але недостатньо перспективної професії», «Неадекватний образ професії інженера». За допомогою однофакторного дисперсійного аналізу виявлені уявлення щодо професії респондентів із низьким рівнем особистісно-професійної задоволеності.

Ключові слова: професіоналізм особистості, задоволеність професією, майбутній інженер, образ професії, професійна самосвідомість, особистісно-професійний розвиток, успішна професіоналізація.

Н.В. Подбучкая. Характеристика и особенности ценностного компонента профессионализма личности будущего инженера. В статье исследованы особенности ценностного компонента профессионализма личности будущего инженера, к которому отнесены личностно-профессиональная удовлетворённость и образ профессии инженера. В исследовании использован комплекс психодиагностических методик: анкета по изучению удовлетворённости выбранной профессией будущими инженерами, семантический дифференциал для оценки профессии В.П. Серкина, опросник самоорганизации деятельности Е.Ю. Мандриковой, тест «Индекс жизненной удовлетворённости» Н.В. Паниной. Выявлено, что у будущих инженеров в целом доминирует удовлетворённость собственным выбором профессии, они осознают её смысл и значение, но существует неуверённость в успешном трудоустройстве. Раскрыто динамику удовлетворенности профессией в течение обучения в высшем учебном заведении. Так, у большинства студентов инженерно-технических специальностей она или повысилась, или не изменилась, что связывается ими с преподаванием интересных дисциплин, повышением уровня профессиональной компетентности, прохождением практики на производстве. Причинами снижения удовлетворённости является отсутствие интереса к профессии, недостаток практических занятий и сложности трудоустройства. Исследуя образ профессии инженера, выявлено, что для выпускника она является важной сейчас и в будущем востребованной в обществе. С помощью факторного анализа выделено три фактора, имеющие наибольшую нагрузку: «Идеализированный позитивный образ профессии инженера», «Образ важной, но недостаточно перспективной профессии», «Неадекватный образ профессии инженера». С помощью однофакторного дисперсионного анализа выявлены представления о профессии респондентов с низким уровнем личностно-профессиональной удовлетворённости.

Ключевые слова: профессионализм личности, удовлетворённость профессией, будущий инженер, образ профессии, профессиональное самосознание, личностно-профессиональное развитие, успешная професіоналізація.

Постановка проблеми. Якість життя та психологічне благополуччя людини залежить від багатьох факторів, серед яких здоров'я, сімейні відносини і, безумовно, задоволеність професійною діяльністю, яка займає більше половини життя. Саме відчуття цікавості до виконуваної діяльності зумовлює досягнення певних професійних вершин, що створює позитивний внутрішній психологічний стан особистості. Так само задоволеність обраною професією зумовлює інтерес до ефективного виконання

навчальних завдань і відповідно підвищує не лише рівень кваліфікації студента, а й складає підґрунтя для формування позитивного образу професії як необхідної та важливої для суспільства. Таким чином, студент-випускник готовий до певних труднощів, але при цьому розуміє, що робота за обраною професією, яка для нього цікава та приносить задоволення, спричинить внутрішньо позитивний настрій і психологічне благополуччя.

Аналіз останніх публікацій з проблем дослідження. У психології проблема професіоналізації та підготовки професіонала розкривається в рамках професійного становлення та самовизначення особистості (Б.Г. Ананьєв, Г.О. Балл, Б.Ф. Ломов, В.О. Бодров, Н.Ю. Волянчук, Е.Ф. Зеєр, Є.О. Клімов, Н.С. Пряхніков, Є.С. Романова, О.Д. Сафін та ін.), досліджуються акмеологічні чинники розвитку професіоналізму (О.О. Бодальов, Т.М. Буякас, А.О. Деркач, В.Г. Зазикін, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, В.І. Осьодло та ін.), проблема психології професіоналізму та професіонала (Є.Ф. Волобуєва, С.О. Дружилов, О.П. Єрмолаєва, Г.В. Ложкін, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, Ю.П. Поваренков та ін.). Наукові надбання з вивчення задоволеності обраною професією можна побачити у працях Н.В. Гапанович-Кайдалова, О.Ф. Євсюкова, Т.В. Кудрявцева, Н.В. Кузьміної, А.О. Реана, Л.Б. Шнейдер, В.О. Ядова, які зосереджені на таких професіях, як педагог, психолог, і студентах технікумів та училищ. Проте, недостатньо вирішеною є проблема задоволеності професією майбутніми інженерами, що є вкрай важливою, оскільки зумовлює подальшу задоволеність професійною діяльністю.

Мета статті – дослідження ціннісного компонента професіоналізму особистості майбутнього інженера.

Виклад основного матеріалу та результати дослідження. Успішне професійне становлення майбутнього фахівця передбачає розвиток як професіоналізму діяльності, так і професіоналізму особистості. Так, важливим етапом професіоналізації, є етап професійної підготовки, протягом якого закладаються основи професіоналізму. До компонентів професіоналізму особистості майбутнього інженера ми відносимо: когнітивний, особистісний, мотиваційний, ціннісний, операціональний. Ціннісний компонент, в першу чергу, вміщує професійну ідентичність, яка, на думку Л.Б. Шнейдер, тісно пов'язана із задоволеністю обраною професією та її адекватним образом. Тож, розуміючи взаємозв'язок між особистісним і професійним розвитком, вважаємо саме особистісно-професійну задоволеність змістом ціннісного компонента професіоналізму особистості та розуміти її

як інтегративний показник суб'єктивної оцінки і ставлення до професії, що формує образ професії та визначає успішність професійного й особистісного розвитку.

Згідно мети роботи було проведено дослідження, у якому взяли участь 93 респонденти віком від 20 до 23 років ($M=21,6$ $SD=2,6$). Серед них дівчат – 38, юнаків – 55. Студенти VI курсу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» та Харківський національний університет радіоелектроніки з таких факультетів, як: інформатики та управління, комп'ютерно-інформаційні технології, машинобудівний, механіко-технологічний, автоматики та приладобудування, електронної техніки.

Для проведення дослідження були використані наступні методики: анкета з вивчення задоволеності обраною професією майбутніми інженерами, семантичний диференціал для оцінки професії В.П. Серкіна, опитувальник самоорганізації діяльності Є.Ю. Мандрикової, тест «Індекс життєвої задоволеності» Н.В. Паніної. Для статистичної обробки результатів використовувався якісний та кількісний аналіз (версія 20.0 програми SPSS: описова статистика, кореляційний, дисперсійний та факторний аналіз).

Авторська анкета з вивчення задоволеності обраною професією, яка містить 19 питань і виявляє рівень задоволеності професійним вибором, причини та умови вибору професії, чинники динаміки рівня задоволеності професією.

Таблиця 1

Характеристики професійного вибору студентів інженерно-технічних спеціальностей (у %)

Шкала	Так	Ні	Не впевнений
Задоволеність професією	62,2	8,9	28,9
Адекватне сприйняття образу «Моя професія» та «Я-професіонал»	66,7	26,7	6,1
Перспектива праці за фахом	60	4,4	35,6

Згідно результатів таблиці 1 можна побачити досить позитивну тенденцію щодо бачення майбутніми інженерами обраної професії та її цінності. Так більшість респондентів задоволені власним вибором (62,2%), майже така ж кількість студентів відповідно планує працювати в майбутньому за спеціальністю. Однак досить вагома частка респондентів не впевнена у тому, що буде працювати за фахом (35,6%) через недостатню задоволеність професією (37,8%) та адекватність

образу «Моя професія» та «Я-професіонал» (32,8%). При цьому підтримка батьками вибору професії досить велика (95,6%), але швидше за все у студентів випускних курсів вони не мають такого впливу, як був раніше, тому студенти, перш за все, орієнтуються на себе.

Ще одним питанням анкети було визначення динаміки задоволеності обраною професією (рис. 1).

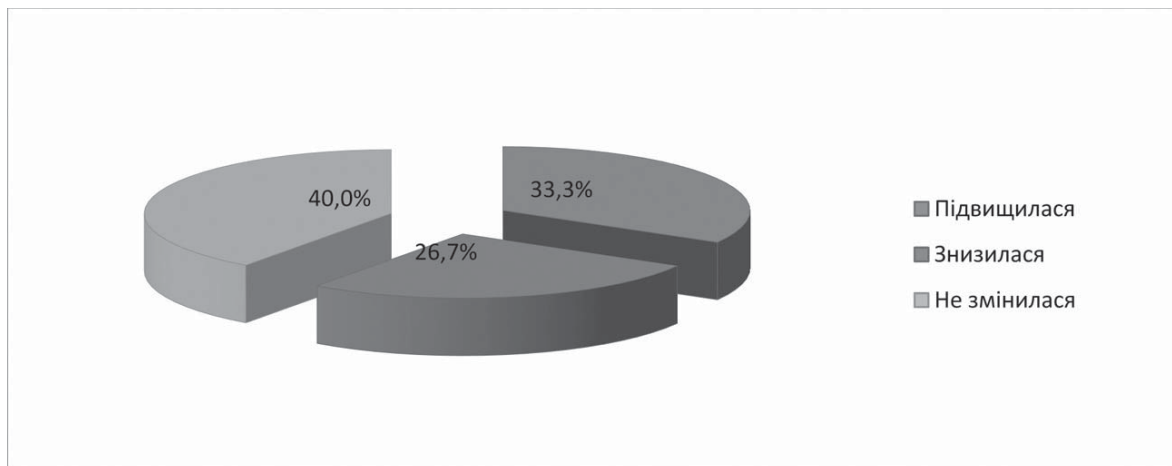

Рис. 1. Динаміка задоволеності обраною професією протягом етапу професійної підготовки майбутніх інженерів (у %)

Згідно отриманих даних у більшості студентів технічних спеціальностей протягом навчання у ВНЗ змінюється рівень задоволеності обраною професією, так у 33,3% – вона збільшилася, а для 26,7% – зменшилася, відповідно у 40% – не змінилася. З метою виявлення причин зниження мотивації до навчання респондентам було запропоновано відповісти на питання: «Через які обставини зменшилася задоволеність навчанням?» (рис. 2) та «Через які обставини підвищилася задоволеність навчанням?».

Найбільш вираженою причиною відсутності задоволення від професії – це відсутність інтересу до неї у 29,7%, що співпадає із третиною респондентів, як в першому питанні зазначили, що вони не задоволені обраною професією. На другому та третьому місцях відповідно такі причини, як бракування практичних занять і складність працевлаштування. Менш значимими є несприятливі умови навчання, конфлікти із суб'єктами навчально-виховного процесу тощо.

Щодо причин підвищення зацікавленості до навчання, то найголовнішими є такі: вивчення цікавих предметів (35,7%), підвищення професійної компетентності (28,6%), перспектива

майбутнього працевлаштування (17,9%) та проходження переддипломної виробничої практики (14,3%).

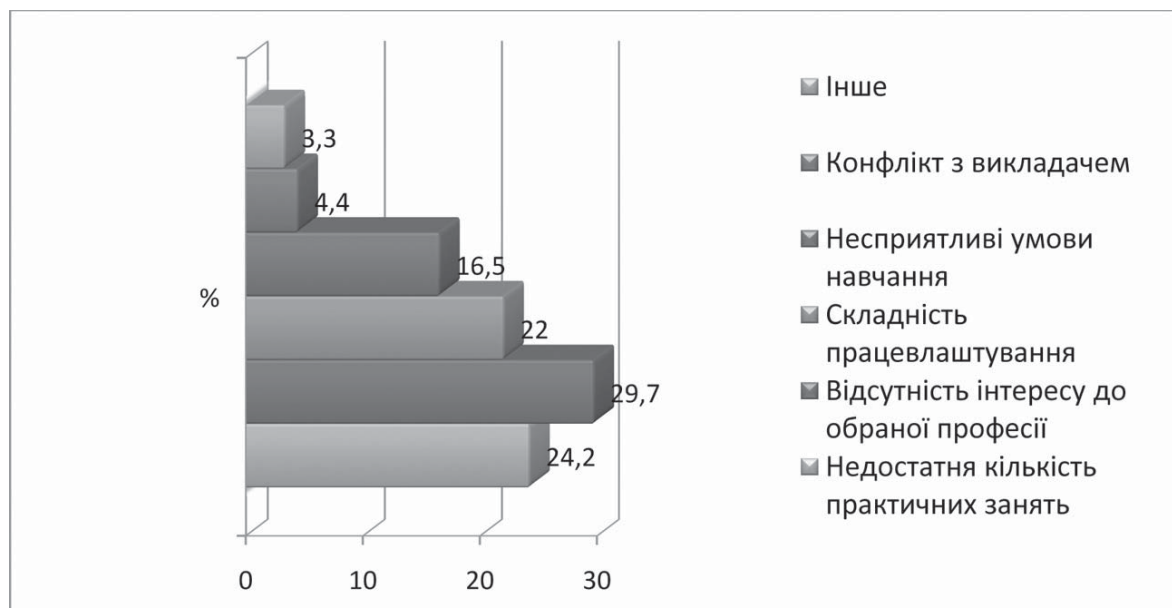

Рис. 2. Причини зниження задоволеності професією у студентів технічних спеціальностей (у %)

Серед відповідей на питання «Причини підвищення інтересу до навчання» найчастіше зустрічалися такі: збільшення терміну переддипломної практики, вивчення важливих і цікавих дисциплін, працевлаштування з боку ВНЗ, розвиток професійної компетентності та власних здібностей під час навчання.

Оскільки основним мотивом вибору професії більшістю випускників технічних спеціальностей були інтерес і уявлення її цікавою та важливою, доречним вважаємо дослідження цінності обраної професії через вивчення семантичного простору образу професії.

Користуючись психодіагностичним методом «Семантичний диференціал для оцінки професії» (В.П. Серкіна), дані було інтерпретовано двома шляхами: семантичною універсалією (О.Ю. Артем'єва) та факторним аналізом (метод головних компонент).

За допомогою семантичної універсалії підраховано: діапазон розмаху середніх (3,69 бали) та 2 діапазони відступу (лівий – 2,77-3,67, правий – 5,56-6,46). Відповідно до цих даних розкрито наступний список дескрипторів, тобто групову семантичну універсалію оцінки професії: кваліфікована, складна, широка, багатостороння, напружена, високо відповідальна, затребувана, допомагаюча, важка, престижна, цікава, схвалювана, розвива-

юча, перспективна, значима, індивідуальна, керівна, технічна. Таким чином, для більшості студентів інженерно-технічних спеціальностей випускного курсу обрана професія є дуже важливою, зараз і в майбутньому затребуваною у суспільстві, що зумовлює розвиток особистості і передбачає в першу чергу, індивідуальну роботу.

Таблиця 2

Семантична структура оцінки професії майбутніх інженерів

Змінні	Фактор 1 (питома вага 18,75%) «Ідеалізовано позитивний образ професії інженера»	Фактор 2 (питома вага 10,85%) «Образ важ- ливої, але недостатньо перспективної професії»	Фактор 3 (питома вага 7,96%) «Неадекват- ний образ професії інже- нера»
Вигідна	0,715	-0,413	
Особистісно значуща	0,696		
Задовольняюча	0,690		
Різноманітна	0,676	0,402	
Багатостороння	0,631	0,310	
Комфортна	0,614	-0,325	
Перспективна	0,591	-0,494	
Схвалювана	0,550		
Перетворююча	0,545		
Гарна	0,532		-0,316
Усвідомлена	0,528		-0,317
Творча	0,525	0,472	
Кваліфікована	0,498	0,305	
Цікава	0,490		
Допомагаюча	0,420		
Сприяюча розвитку	0,398		
Практична	0,385		
Емоційна	0,361		0,355
Технічна	0,319		
Престижна	0,407	-0,599	0,355
Сучасна	0,470	-0,590	
Високооплачувана	0,559	-0,587	
Високо відповідальна	0,328	0,528	

Затребувана	0,369	-0,527	
Значима	0,471	0,505	
Складна		0,425	
Широка	0,359	0,391	0,323
Важка		0,379	
Напружена		0,369	
Екологічна		-0,350	
Активна		0,341	
Спокійна			-0,685
Не шкідлива			-0,577
Небезпечна			0,554
Поширена			0,490
Інструментальна			0,467
Освоєна		0,337	-0,449
Керівна			0,396

Згідно результатів факторного аналізу виділені фактори із загальною дисперсією 37,56%. Перший фактор уніполярний «Ідеалізований позитивний образ професії інженера» (питома вага 18,75%), у склад цього фактора ввійшли виключно позитивні дескриптори, які описують професію як таку, що не має недоліків, яка повністю складається із таких конструктів, як перспективна, престижна, цікава, значима тощо. З одного боку, факт позитивного образу професії можна розцінювати як конструктивну складову формування професійної ідентичності, але з іншого, – надмірно ідеалізоване уявлення про власну професію може призвести до розчарування на етапі включення у реальну професійну діяльність.

Другий фактор «Образ важливої, але недостатньо перспективної професії» (питома вага 10,85%) є біполярним і досить суперечливим, оскільки, з одного боку, містить змінні, як творча, значима, кваліфікована та ін., з іншого – із негативним знаком перспективна, вигідна, сучасна, затребувана тощо, і скоріш за все відображає ту реальну ситуацію, коли «без п'яти хвилин інженер» відчуває внутрішньоособистісний конфлікт, тривогу щодо подальшого професійного шляху, усвідомлює, з якими труднощами стикнеться під час працевлаштування, враховуючи існуючі соціально-економічні труднощі, зменшення робочих місць особливо у такому секторі економіки, як машинобудування та взагалі промисловості.

Третій фактор «Неадекватний образ професії інженера» (питома вага 7,96%) є біполярним і розкриває такі уявлення студентів про професію, як спокійна, нешкідлива, освоєна, гарна з негативним знаком, а з позитивним: нецікава, важка, небезпечна, керівна. Такі дескриптори не досить адекватно відображають зміст професійної діяльності «інженера».

Також одним із важливих завдань було вивчення диференційованості сприйняття образу професії в залежності від таких особистісно-професійних особливостей, як задоволеність обраною професією та життєвої задоволеності. Так за допомогою однофакторного дисперсійного аналізу виявлено, що **група респондентів із низьким індексом задоволеності** сприймає обрану професію, як таку, що:

- не задовольняє ($F=3,976$, $p=0,05$);
- не цікавить ($F=4,805$, $p=0,034$);
- не є значимою ($F=5,649$, $p=0,022$);
- є нервовою ($F=4,891$, $p=0,032$);
- особистісно не значима ($F=9,41$, $p=0,004$).

Таким чином, студенти, що не задоволені власною професією та взагалі життєвою ситуацією мають негативний образ професії інженера.

Цікавим є той факт, що інші показники для диференціації (самоорганізація, цілеспрямованість та ін.) не дали значимих відмінностей, тобто саме особистісно-професійна задоволеність є важливим показником формування позитивного образу професії.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. До ціннісного компонента професіоналізму особистості майбутнього інженера віднесено особистісно-професійну задоволеність, яку розуміємо, як інтегративний показник суб'єктивної оцінки і ставлення до професії, що формує образ професії і визначає успішність професійного та особистісного розвитку. Виявлено, що в майбутніх інженерів у цілому домінує задоволеність власним вибором професії, вони усвідомлюють її зміст і значення, але існує невпевненість в успішному працевлаштуванні. Розкрито динаміку задоволеності професією протягом навчання у вищому навчальному закладі. Так, у більшості студентів інженерно-технічних спеціальностей вона або підвищилася, або не змінилася, що пов'язується ними із викладанням цікавих дисциплін, підвищенням рівня професійної компетентності, проходженням практики на виробництві. Причинами зниження задоволеності є відсутність інтересу до професії, брак практичних

занять і складності працевлаштування. Досліджуючи образ професії інженера, виявлено, що для випускника вона є важливою, зараз і в майбутньому затребуваною у суспільстві. За допомогою факторного аналізу виділено три фактори, що мають найбільше навантаження: «Ідеалізований позитивний образ професії інженера», «Образ важливої, але недостатньо перспективної професії», «Неадекватний образ професії інженера».

Список використаних джерел

1. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг [Текст] / Л. Б. Шнейдер. – М. : Изд-во Московского психолого-социального ин-та, 2004. – 600 с.
2. Реан А.А. Психологический анализ проблемы удовлетворенности избранной профессией [Текст] / А. А. Реан // Вопросы психологии. – 1988. – № 1. – С. 83–88.
3. Onufriieva L.A. Professional self-appraisal at the professional formation of future socionomic specialists' personality [Текст] / L.A. Onufriieva // Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 26. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014. – С. 456–468.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Shneyder L. B. Professyonal'naya ydentychnost': teoryya, eksperyment, trenynh [Tekst] / L. B. Shneyder. – M. : Yzd-vo Moskovskoho psykholoho-sotsyal'noho yn-ta, 2004. – 600 s.
2. Rean A.A. Psykholohycheskyu analiz problemy udovletvorennosti yzbrannoy professyey [Tekst] / A. A. Rean // Voprosy psykholohyy. – 1988. – № 1. – S. 83–88.
3. Onufriieva L.A. Professional self-appraisal at the professional formation of future socionomic specialists» personality [Tekst] / L.A. Onufriieva // Problemy suchasnoyi psykholohiyi. Zbirnyk naukovykh prats' Kam»yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka, Instytut psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / za red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufriyevoyi. – Vyp. 26. – Kam»yanets'-Podil's'kyu: Aksioma, 2014. – S. 456–468.

N.V. Pidbutska. Characteristic and features of an axiological component of a future engineer's personal professionalism. The article is devoted to the investigation of the features of an axiological component of

a future engineer's personal professionalism to which personal and professional satisfaction and an image of the engineering profession are referred. The complex of psychodiagnostic techniques is used in the research: the questionnaire on studying of satisfaction with the chosen profession by future engineers, semantic differential for an assessment of a profession by V.P. Sierkin, a questionnaire of on activity self-organization by E.Y. Mandrikova, the test «Index of life satisfaction» by N.V. Panina. It is revealed that in general the satisfaction with their own choice of profession dominates at future engineers, they realize its sense and value, but there is an uncertainty in successful employment. The dynamic of a profession satisfaction during the study in a higher educational institution is analyzed. So, the dynamic of the most students of technical specialties either raised or didn't change that is connected by them with teaching interesting disciplines, the increase of level of professional competence, having practical training on production. The decrease reasons of a profession satisfaction are disinterest to a profession, the lack of practical training and employment complication. The analysis of an image of the engineering profession shows that it is important for the graduate now and it is demanded by the society in the future. By means of the factorial analysis three factors having the greatest effect are emphasized: «An idealized positive image of the engineering profession», «Image of important, but insufficiently perspective profession», «An inadequate image of the engineering profession». By means of the one-factorial dispersive analysis the ideas of a profession of respondents with the low level of personal and professional satisfaction are revealed.

Key words: personal professionalism, profession satisfaction, future engineer, image of a profession, professional self-consciousness, personal and professional development, successful professionalization.

Received February 06, 2015

Revised February 20, 2015

Accepted March 24, 2015